

ZMENEK Z JURČIČEM

Ob praznovanju »Jurčičevega leta« v UGM postavljamo pod drobnogled *Spomenik Josipa Jurčiča* in se sprašujemo: zakaj ima pisatelj edini pravi spomenik prav v Mariboru, kdo je skoraj neznani avtor tega priljubljenega mariborskega spomenika ter zakaj je Jurčič pogosta tarča »kreativnih preoblek«?

Kipar Alojzij Kogovšek je za Jurčičev spomenik izvirno predlagal upodobitev avtorjevega *Desetega brata*, junaka prvega slovenskega romana, komplicirane in tragične romaneskne osebe. Takšen predlog je poslal na javni natečaj Mariborskega ljudskega odbora leta 1953 in zmagal (žal se osnutek ni ohranil oz. naj bi ga kasneje ukradli). Natečaj so razveljavili, ker izbran predlog »ni odgovarjal željam Mariborčanov«, kot so poročali v takratnem Večeru. Na ponovni poziv je Kogovšek poslal osnutek za celopostavni kip pisatelja, kot je zahteval razpis ter zmagal še enkrat. Spomenik Josipu Jurčiču je danes eden najboljših javnih spomenikov v mestu, pa tudi eden vidnejših spomenikov znanim osebnostim v Sloveniji. Je odlično kiparsko delo, dinamično in moderno v obdelavi površine in gesti ter skladno pozicionirano med mariborskim gradom in trgom pred Prvo gimnazijo.

Precej presenetljivo je dejstvo, da ima Josip Jurčič (1844–1881) – prvoborec za slovenski jezik in avtor prvega slovenskega romana – edini pravi spomenik izključno v Mariboru. Leta 1954, ob otvoritvi Jurčičevega spomenika, so v Večeru zapisali, da je Jurčič »prav v Mariboru preživel precejšnje obdobje« svojega življenja, kar pa je bila (hotena ali nehotena) izmišljotina. Jurčič je v Mariboru preživel le dve leti, ko je delal kot novinar političnega časopisa in prvega slovenskega dnevnika *Slovenski narod* (1868–70), za katerega je pisal literarne in politične članke. V Maribor je prišel po tem, ko je opustil študij na Dunaju, ker ga ni več zmožal financirati in potem, ko je že napisal prvi slovenski roman *Deseti brat*. Bil je slabo plačan in ko je podedoval nekaj denarja, se je vrnil na Dunaj, a je študij ponovno prekinil zaradi pomanjkanja sredstev. Leta 1871 se je za kratek čas vrnil v Maribor, ker je po nenadni smrti Antona Tomšiča, prevzel urednikovanje *Slovenskega naroda*, kar je nato opravljal tako rekoč do konca svojega življenja. Že kmalu pa so na Jurčičevo pobudo sedež časopisa preselili v Ljubljano. Služba je bila garaška, saj je Jurčič moral pogosto sam napisati vse članke. Nastopal je proti germanizaciji, ki se je takrat krepila in časopis so večkrat zaplenili. Prav začetki avtorjevega pomembnega novinarskega dela in političnega delovanja so zaslužni za odlično spominsko plastiko v Mariboru, ki je tudi prvi povojni spomenik v mestu.

Alojzij Kogovšek (1909–84) je kipar, o katerem vedo malo celo umetnostni zgodovinarji. Ostal je zavezan realizmu in zato manj zanimiv za kiparska naročila ob »gradnji nove domovine«; v obdobju od 50-ih let dalje je predvsem slikal – vedute Ljubljane in okolice ter pejzaže v Bohinju. Jurčičev spomenik je eden njegovih redkih javnih spomenikov – postavil je še herojskega *Rudarja* (v Velenju in ljubljanskem Tivoliju, 1950) ter liričen *Spomenik NOB* v Sežani (1955), oba uvrščena med primere socialističnega realizma. Kogovšek je leta 1935 diplomiral iz kiparstva na akademiji v Zagrebu, kjer je izkazal svojo izjemno nadarjenost. Njegovi sošolci so bili številni slovenski umetniki – v medvojnem obdobju v Zagrebu je

študiralo okoli 100 slovenskih umetnikov; rektor, slavni kipar Ivan Meštrovič je akademijo dvignil na raven, primerljivo s podobnimi evropskimi ustanovami. Kogovšek je bil v razredu Frana Kršinića, drugega izredno pomembnega hrvaškega kiparja, poznanega po lirskem pristopu h klasičnim kiparskim vzorom. Po akademiji je Kogovšek ustvaril nekaj izredno dovršenih, lirskih portretnih študij (mdr. Božidarja Jakca); v UGM iz tega obdobja hranimo odličen *Portret Franja Goloba* (1937), slikarja in sošolca z zagrebške akademije.

Spomenik Josipu Jurčiču v Mariboru je najmodernejši dosežek Kogovškovega spomeniškega kiparstva. Izdelan je v nadnaravni velikosti 215 cm in stoji na 65 cm visokem podstavku. Kompozicija je razgibana; pisatelj je upodobljen v koraku, ozirajoč se na levo, s pisalom in beležko v rokah. Deluje dostopno, ujet v trenutku, v komunikaciji z zunanjim prostorom. V proporcijah je figura pisatelja realistična, prostorsko omejena s širokimi in dolgimi ploskvami oblačila skoraj brez gub. Kogovšek je s tako poenostavitvijo »nakazal možnost za nastanek modernejšega kiparskega jezika ter bolj prostorsko komunicirajočega kot portretno dokumentarnega spomenika«.

Jurčičev spomenik je bil v Mariboru nekoč znan kot točka za zmenke gimnazijcev, kasneje točka odhodov številnih avtobusnih skupin. Danes ga omenjamo predvsem, ko se kdo nanj bolj ali manj predrzno »spravi« – Jurčiču so večkrat zavezali šal okoli vratu, kip so zavrteli, da se je ozrl na drug konec ulice ter posprejali s kričečimi barvami (kar je za spomenik invazivno in zahteva drage restavratorske posege). *Spomenik Josipa Jurčiča* je prijeten sopotnik, ki z nami hodi po mestu, je ne-avtoritativen portret, zaseda ne-reprezentančno mesto ob stiku dveh ulic, ostaja znotraj merila naših proporcev in komemorira intelekt in angažiranost izjemne osebnosti. Zaradi vsega naštetega je Jurčičev spomenik verjetno najbolj priljubljen spomenik v mestu, tudi med preveč zagretimi »občudovalci«. Čeprav ni čisto jasno, zakaj ga imamo prav mi, Mariborčani, je to eden redkih spomenikov, v katerega se v Mariboru lahko zaljubiš!

Simona Vidmar, kustosinja UGM

UGM VABI NA:

ZMENEK Z JURČIČEM, sobota, 13. november 2021 ob 11.00, pri spomeniku

Spomenik predstavlja in zmenek vodi Simona Vidmar, kustosinja UGM